

Artikelen

Sachembijen-oliekevers tussen de geraniums

Wijnand Heitmans

NEV-lid Hans Vogel kijkt regelmatig in tuinen naar bijen en wespen. Niet alleen in zijn eigen tuin in Purmerend, maar ook over de grens. In Frankrijk deed hij een spectaculaire vondst van de smalvleugelige sachembijenoliekever, *Sitaris muralis* (Förster, 1771) (Meloidae, Nematognathinae, Nematognathini). De waarneming werd gedaan op 26.08.2004 in Moussy-Verneuil ten noordwesten van Reims (Noord Frankrijk). Maar liefst 30 van deze zeer giftige kevers kwamen uit de aarde in een stenen bloembak naar boven. Het precieze aantal was moeilijk te schatten daar er al wat mannetjes (?) waren weggevoegen. De bloembak was gevuld met kleiige aarde en er stonden wat uitgedroogde geraniums (*Pelargonium*) in.

S. muralis is zeer zeldzaam in Noordwest-Europa. In Nederland zijn maar 2 waarnemingen bekend uit de negentiende eeuw (Zierikzee (1873) en bij Nijmegen (ca. 1890)) en nog 2 andere uit de twintigste eeuw (Biezelingen (1954 en 1960) en Druten (1992)). In Duitsland zijn maar liefst 20 nieuwe vondsten gepubliceerd uit de laatste 2 decennia, vooral uit de zuidwestelijke helft van Duitsland, maar ook in de buurt van de noordelijke Rijnstrekken. Het is mogelijk dat er sprake is van een lichte toename van deze oliekever van Centraal naar Noordwest-Europa. Ook in België is de smalvleugelige sachembijenoliekever bekend van 4 nieuwe vindplaatsen (Aalst, Boutersem, Lebbeke en Sinaai), maar in Nederland is hij in deze eeuw nog niet (terug)gevonden.

S. muralis is een parasiet van sachembijen (*Anthophora* spp.). De gewone sachembij (*A. plumipes* (Pallas, 1772) (Hymenoptera; Apidae)) is de algemeenste gastheer. Van *A. plumipes* zijn

er wat nieuwe locaties uit Nederland bekend. Dit zou kunnen betekenen dat de soort er iets op vooruit gaat en steeds noordelijker voorkomt. Mogelijk komt dit door een toename van bloemrijke tuinen en (spoor)dijken (door verbeterd maabeleid?). *A. plumipes* is een uitgesproken voorjaarsbij die voor haar voedsel- en stuifmeelbron vooral afhankelijk is van vroeg in het voorjaar bloeiende lipbloemigen. Vaak zijn dit exoten en/of cultuurvariëteiten uit tuincentra. De gewone sachembij nestelt op zonnige plaatsen in kleiige of lemige grond, vaak half in of tegen een muur, houten betimmering of zware boomstronk aan.

S. muralis is als volwassen kever actief in de tweede helft van augustus en begin september. Net als alle(?) Nematognatine oliekevers nemen de volwassen exemplaren geen voedsel op en leven betrekkelijk kort. De mannetjes kunnen vliegen (zoals waargenomen door Hans Vogel) en verlaten (na een paring?) hun geboorteplaats. Het is bijzonder dat de kevers synchroon uit hun pop tevoorschijn komen. Het is niet bekend hoe deze 'timing' van het uitkomen wordt gestuurd, maar wel is het functioneel door toename van de kans op lokale ontmoeting van beide seksen.

Bij de vrouwtjes zijn de vliegspieren (enigszins) gereduceerd. Of zij kunnen vliegen is niet goed bekend, maar meestal blijven zij in de buurt van de plaats waar de gastheren nestelen. Daar leggen zij eenmalig een pakket waar maximaal ca. 2600 eieren zijn ingekapseld. Het kapsel wordt na een uur zo hard dat de eieren er niet (meer) afzonderlijk kunnen worden uitgenomen zonder ze te beschadigen (eigenaardig voor oliekevers). Het stevige eipakket overwintert echter niet in deze toestand, want de larven komen nog in de nazomer of vroege herfst uit om te overwinteren op de bodem in gaatjes of in de strooisellaag. In het voorjaar proberen ze zich aan een bij vast te klampen met de bedoeling in een broedcel terecht te komen. Dit verschijnsel heet foresie of foretische verspreiding. Als ze in een bevoorradede broedcel terecht komen laten ze los en wordt eerst het bijenei gedood en geconsumeerd en achtereenvolgens de stuifmeelvoorraad. De larve doorloopt een aantal zeer verschillende ontwikkelingsstadia (hypermetamorfose), maar ontwikkelt zich in principe in een enkele broed-

cel. Verpoping vindt meestal pas plaats in de tweede zomer. *S. muralis* is dus een semivoltine soort (d.w.z. met een tweejarige levenscyclus). In de beschreven vondst waren waarschijnlijk (bijna) alle broedcellen van de bij(en) geparasiteerd. *S. muralis* kan dus behoorlijk toeslaan en voor lokale extinctie van de gastheer zorgen. Het is de vraag of de kevers bij massale uitkomst ook kansrijk zijn bij het vinden en koloniseren van nieuwe gastheerlocaties. Op die manier zou de soort zich langzaam, maar gestaag kunnen uitbreiden en in de toekomst wat vaker kunnen worden waargenomen, vooral in verstedelijkte gebieden.

Uit Frankrijk zijn vier (mannelijke) kevers verzameld en gedeponerd in de ZMA-collectie.

Rosse metselbij (*Osmia rufa*) als mijnwerker

Erik van der Spek

Verhuizen heeft als bijkomend voordeel dat je weer opnieuw een tuin kunt inrichten, voor mij betekent dat het aanleggen van een nieuwe vijver. De rosse metselbijen (*Osmia rufa*) waren zeer enthousiast over mijn graafactiviteiten en kwamen massaal op de verse leemhoudende grond af om bouwstoffen te winnen. Tijdens de droge april maand werd het gat steeds weer aantrekkelijk voor de bijen zodra ik weer wat verder groef, maar de opgedroogde delen werden op zijn hoogst gebruikt om te zonnen. Toen het gat klaar was en de grond overal opdroogde leek het uit met de pret. Maar de metselbijen waren niet voor één gat te vangen, of beter gezegd ze maakten gebruik van de scheurtjes die in de wand bleken te zitten. In grote getale kropen ze achter elkaar naar binnen en gingen van dagbouw over op het ondergronds delven van hun bouw materiaal. Naast (kunst-) nestgelegenheid zal ik in het vervolg ook vochtige grond aanbieden tussen de voedselplanten in de tuin.

Aanvulling met gelijksoortige waarnemingen

1. In Bzzz nummer 11 schreef Ivo Raemakers (2000) over een waarneming van een aantal vrouwtjes van *Osmia rufa*, die in gangetjes in een verzakte slootkant kropen. Waarschijnlijk ook om nestmateriaal te halen.

2. In april 2004 heb ik (Jan Smit) een vijver laten graven in mijn tuin (zwarte klei). Van de natte klei is ook door vrouwtjes van *Osmia rufa* gebruik gemaakt. De vrouwtjes van *Megachile ericetorum* maakten hier eveneens gebruik van, die hebben daar tot in augustus vochtige klei weg gehaald. Daar de bovenste laag klei langzamerhand droog werd, hadden de *Megachile*-vrouwtjes een soort gang gemaakt, die als 'groeve' diende.

Literatuur

Raemakers, I. 2000. Laatvliegers en andere bijzonderheden. - Bzzz 11: 13-15.